

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده‌ی الهیات و معارف اسلامی شهید مطهری

پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد
فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

جنایت بر منافع اعضای بدن در فقه امامیه و حقوق ایران

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر سیدمحمدتقی قبولی درافشان

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر محمدحسن حائری

نگارنده:

نرجس خاتون رحیمی

زمستان ۱۳۹۱

اظهارنامه

اینجانب نرجس خاتون رحیمی دانشجوی دوره دکتری/کارشناسی ارشد رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد نویسنده رساله/پایان نامه «جنایت بر منافع اعضای بدن در فقه امامیه و حقوق ایران» تحت راهنمایی دکتر محمد تقی قبولی درافشان متعهد می‌شوم:

- تحقیقات در این رساله/پایان نامه توسط اینجانب انجام شده است و از صحت و اصالت برخوردار است.
- در استفاده از نتایج پژوهشهای محققان دیگر به مرجع مورد استفاده استناد شده است.
- مطالب مندرج در رساله/پایان نامه تاکنون توسط خود یا فرد دیگری برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی در هیچ جا ارائه نشده است.
- کلیه حقوق معنوی این اثر متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد می‌باشد و مقالات مستخرج با نام « دانشگاه فردوسی مشهد » و یا « Ferdowsi University of Mashhad » به چاپ خواهد رسید.
- حقوق معنوی تمام افرادی که در به دست آمدن نتایج اصلی رساله/پایان نامه تأثیرگذار بوده‌اند در مقالات مستخرج از رساله/پایان نامه رعایت شده است.
- در کلیه مراحل انجام این رساله/پایان نامه، در مواردی که از موجود زنده (یا بافتهای آنها) استفاده شده است ضوابط و اصول اخلاقی رعایت شده است.
- در کلیه مراحل انجام این رساله/پایان نامه، در مواردی که به حوزه اطلاعات شخصی افراد دسترسی یافته یا استفاده شده است، اصل رازداری، ضوابط و اصول اخلاق انسانی رعایت شده است.

تاریخ

امضای دانشجو

مالکیت نتایج و حق نشر

- کلیه حقوق معنوی این اثر و محصولات آن (مقالات مستخرج، کتاب، برنامه های رایانه‌ای، نرم افزارها و تجهیزات ساخته شده) متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد می‌باشد. این مطلب باید به نحو مقتضی در تولیدات علمی مربوطه ذکر شود.
- استفاده از اطلاعات و نتایج موجود در رساله/پایان نامه بدون ذکر مرجع مجاز نمی‌باشد.

تقدیم به:

پدر و مادر مهربانم،
پناه خستگی و اسطوره‌های زندگی‌م.
آنان که فروغ نگاهشان و گرمی کلامشان سرمایه‌های جاودانه زندگی من است.

و

امید بودنم، همسر عزیزم،
که با سخاوت‌مندی عشق خالصانه‌اش را هدیه‌ام کرد و با همراهی او پیمودن این راه دشوار برایم
امید بخش و شوق آفرین گردید.

تقدیر و تشکر

سپاس خداوندی را که توفیق علم‌آموزی در راه دین و شاگردی مکتب جعفری را روزی معنوی زندگی‌ام قرار داد؛ و به امید جامه‌ی عمل پوشاندن به آنچه خداوند برای انجام آن، مرا آفریده است.

و اینک بر اساس آموزه‌های مدرسه‌ی دین، که مرا این‌گونه آموخته و فرموده: «برکة العلم فی تعظیم الاستاذ»، قدردانی از اساتیدی را که در این کار، همراهی‌ام کرده و چون چراغی راه را برایم نمودند، بر خود واجب دانسته و زحمات بی‌شائبه‌ی دو استاد بزرگوارم، عالی‌جنابان، دکتر قبولی و دکتر حائری را ارج می‌نهم؛ آنانی که با بذل بی‌دریغ علمشان، آن را توشه‌ی راهم قرار داده و تا همیشه‌ی زندگی علمی‌ام، مرا مدیون ایده‌پروری خویش و برخورداری از مذاقات عقلی‌شان گردانیده‌اند.

بسمه تعالی

مشخصات رساله / پایان نامه تحصیلی دانشجویان

دانشگاه فردوسی مشهد

عنوان رساله / پایان نامه: جنایت بر منافع اعضای بدن در فقه امامیه و حقوق ایران

نام نویسنده: نرجس خاتون رحیمی

نام استاد(ان) راهنما: دکتر سید محمد تقی قبولی درافشان

نام استاد(ان) مشاور: دکتر محمد حسن حائری

دانشکده: الهیات	گروه: فقه و مبانی حقوق اسلامی	رشته تحصیلی: فقه و مبانی حقوق اسلامی
تاریخ تصویب: ۹۰/۱۲/۲	تاریخ دفاع: ۹۱/۱۱/۲۵	
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد ● دکتري ○		

چکیده رساله / پایان نامه :

پژوهش حاضر، مطالعه‌ای تطبیقی در خصوص دیه‌ی منافع، در بین فقهای امامیه و حقوق ایران است. منافع اعضا به مجموع نیروهای غیرمادی اطلاق می‌گردد که خداوند در اعضای انسان به طور معین یا غیرمعین قرار داده است.

تبیین منافع مذکور در منابع فقهی و سپس ذکر احکام و دلایل آنها در حد امکان و در نهایت تطبیق آن با حقوق ایران مورد اهتمام نویسنده بوده است.

با مرور زمان و پیشرفت دانش بشر، منافع نویافته‌ای همچون منافع اعضای داخلی بدن شناخته شده که بعضاً اهمیت حیاتی برای سلامتی انسان دارند؛ لذا با تتبع در منابع فقهی و استخراج قواعد لازم و تطبیق آن قواعد با موضوعات جدید می‌توان حکم مربوط را بیان نمود.

اعضای داخلی بدن مشمول قاعده‌ی کلی « هر آنچه در جسد انسان یکی از آن وجود دارد، در آن دیه‌ی کامل است »، دانسته شده اما این قاعده شامل منافع اعضای خارجی بدن نمی‌باشد.

کلید واژه:	امضای استاد راهنما:
۱. منافع اعضای بدن	
۲. دیه	
۳. دیه‌ی منافع	تاریخ:
۴. جنایت	

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	مقدمه
۱	تعریف و تبیین موضوع.....
۱	ضرورت، اهمیت و اهداف پژوهش.....
۲	پرسش‌های اصلی پژوهش.....
۲	فرضیه‌های پژوهش.....
۲	پیشینه‌ی پژوهش.....
۳	کاربردهای پژوهش.....
۴	جنبه‌ی جدید بودن و نوآوری پژوهش.....
۴	روش انجام پژوهش.....
۴	ساختار پژوهش.....
	فصل اول - کلیات و مفاهیم
۷	(۱) جرم.....
۷	معنای لغوی.....
۸	معنای اصطلاحی.....
۹	(۲) جنایت.....
۹	معنای لغوی.....
۱۰	معنای اصطلاحی.....
۱۱	انواع جنایات.....
۱۱	الف) جنایت عمدی.....
۱۲	ب) جنایت شبه عمدی.....
۱۲	ج) جنایت خطایی.....
۱۳	اسباب ثبوت در جنایت.....
۱۴	(۳) تعزیر.....
۱۴	معنای لغوی.....
۱۴	معنای اصطلاحی.....

۱۵	..... (۴) قصاص
۱۵	..... معنای لغوی
۱۵	..... معنای اصطلاحی
۱۶	..... (۵) ارش
۱۶	..... معنای لغوی
۱۶	..... معنای اصطلاحی
۱۸	..... (۶) حکومت
۱۸	..... معنای لغوی
۱۹	..... معنای اصطلاحی
۲۱	..... (۷) دیه
۲۱	..... معنای لغوی
۲۱	..... معنای اصطلاحی
۲۲	..... (۸) عضو
۲۲	..... معنای لغوی
۲۲	..... معنای اصطلاحی

فصل دوم: جنایت بر منافع اعضای بدن در فقه

۲۵	..... مبحث اول: جنایت بر عقل
۲۶	..... گفتار اول: دیه‌ی ذهاب تمام عقل و قسمتی از آن
۲۶	..... دلیل اول: نصوص
۲۷	..... دلیل دوم: اجماع
۳۰	..... گفتار دوم: تداخل یا عدم تداخل آسیب دیدگی مغز و اثرات آن بر دیگر اعضا
۳۰	..... الف) مسئولیت جانی فقط نسبت به عدم تعادل در راه رفتن
۳۲	..... ب) مسئولیت جانی فقط نسبت به نقصان منافع نسبی مغز
۳۲	..... ج) قابل مطالبه بودن نقصان مغز و منافع عضو
۳۳	..... گفتار سوم: قصاص عقل و راه اثبات جنایت بر آن
۳۵	..... مبحث دوم: جنایت بر حواس پنجگانه
۳۶	..... گفتار اول: حس شنوایی
۴۰	..... گفتار دوم: حس بینایی

۴۱	گفتار سوم: حس بویایی
۵۲	گفتار چهارم: حس چشایی
۵۴	گفتار پنجم: حس بساوایی (لامسه)
۵۵	مبحث سوم: جنایت بر بقیه منافع بدن
۵۵	گفتار اول: صوت و تکلم
۵۷	گفتار دوم: ریزش ادرار (سلس البول) و مدفوع
۶۳	گفتار سوم: دیه صعر
۶۴	گفتار چهارم: تعذر انزال
۶۶	گفتار پنجم: دیه‌ی بقیه منافع

فصل سوم: جنایت بر منافع اعضای بدن در حقوق ایران و تطبیق آن با فقه

۶۹	مبحث اول: مسئولیت‌های ناشی از جنایت عمدی، خطایی و شبه عمد
۶۹	گفتار اول: جنایت خطای محض
۶۹	گفتار دوم: جنایت شبیه عمد
۷۰	گفتار سوم: جنایت خطای همراه با تقصیر
۷۱	گفتار چهارم: جنایت عمدی بر عضو
۷۱	(۱) قصاص
۷۱	(۲) دیه
۷۲	(۳) تعزیر
۷۵	(۴) مجازات‌های تتمیمی و تبعی
۷۵	(۵) مجازات جرح عمدی با وسیله و تعامل قوانین مربوطه
۷۷	مبحث دوم: جنایت بر منافع اعضای بدن در حقوق ایران و تطبیق آن با فقه
۷۷	گفتار اول: جنایت بر عقل
۸۲	گفتار دوم: جنایت بر حواس پنج‌گانه بدن
۸۲	الف) دیه‌ی حس شنوایی
۹۰	ب) دیه‌ی حس بینایی
۹۷	ج) دیه‌ی حس بویایی
۱۰۰	د) دیه حس چشایی
۱۰۳	گفتار سوم: جنایت بر بقیه‌ی منافع

- ۱۰۳ ..... الف) دیه‌ی صوت و گویایی
- ۱۰۸ ..... ب) دیه‌ی بی‌اختیاری ادرار و مدفوع
- ۱۱۰ ..... ج) دیه‌ی تعذر انزال منی
- ۱۱۱ ..... د) دیه‌ی سایر منافع

فصل چهارم: احکام دیه‌ی منافع

- ۱۱۵ ..... مبحث اول: خسارت مازاد بر دیه یا ارش
- ۱۱۵ ..... بررسی ماهیت دیه
- ۱۱۸ ..... ثمره‌ی بحث ماهیت دیه
- ۱۱۸ ..... گفتار اول: آیا بزهدکار، هزینه‌های پزشکی را، افزون بر دیه، ضامن است؟
- ۱۱۸ ..... برداشت اول: عدم جواز مطالبه‌ی خسارت مازاد بر دیه
- ۱۱۹ ..... برداشت دوم: جواز مطالبه‌ی خسارت مازاد بر دیه
- ۱۲۰ ..... الف) بررسی قواعد کلی ضمان
- ۱۲۰ ..... دلیل اول: بناء عقلا
- ۱۲۲ ..... دلیل دوم: قاعده‌ی تسبیب
- ۱۲۵ ..... دلیل سوم: قاعده‌ی وجوب در حق غیر نزد عقلا که در شرع، همان وجوب رد حق دیگری است
- ۱۲۶ ..... دلیل چهارم: استدلال از راه قاعده‌ی «لا ضرر»
- ۱۲۷ ..... دلیل پنجم: همان دلیل اول به شکل دیگر
- ۱۲۸ ..... دلیل ششم: قاعده‌ی تفویت
- ۱۲۹ ..... ب) بررسی روایات دیه و ارش
- ۱۳۲ ..... گفتار دوم) هزینه‌ی از کارافتادگی
- ۱۳۴ ..... نتیجه‌گیری
- ۱۳۵ ..... مبحث دوم: تداخل یا عدم تداخل دیات و ارش‌ها
- ۱۳۶ ..... ۱ - جنایت در نتیجه ضربات متعدد بوجود آمده است
- ۱۳۷ ..... ۲ - جنایات در نتیجه‌ی ضربه‌ی واحده به وجود آمده باشد
- ۱۴۲ ..... نتیجه‌گیری
- ۱۴۲ ..... مبحث سوم: تنصیف ارش جنایات وارده بر زن پس از رسیدن به ثلث
- ۱۴۲ ..... گفتار اول) تنصیف ارش در قانون
- ۱۴۵ ..... گفتار دوم) نظر فقها در تنصیف ارش

۱۴۵	الف) تنصیف ارش پس از رسیدن به یک سوم دیه‌ی کامل مرد
۱۴۶	ب) عدم تنصیف به طور مطلق
۱۴۷	ج) تنصیف به طور مطلق
۱۴۷	نتیجه‌گیری
۱۴۸	مبحث چهارم: بررسی قاعده دیه اعضا در مورد منافع
۱۴۸	گفتار اول) شمول و عدم شمول قاعده نسبت به منافع
۱۵۰	گفتار دوم) شمول و عدم شمول قاعده نسبت به اعضای داخلی
۱۵۲	نتیجه‌گیری
۱۵۳	مبحث پنجم: منازعه و تعیین دیه‌ی مصدومین
۱۵۵	۱- تعیین مسئول از طریق قرعه
۱۵۵	۲- مسئولیت بیت المال
۱۵۶	۳- تعیین مسئول از طریق قسامه
۱۵۶	۴- تقسیم مسئولیت بین متنازعین
۱۵۸	نتیجه‌گیری
۱۵۹	فهرست منابع

مقدمه

تعریف مسأله و تبیین موضوع:

منظور از منفعت، استفاده‌ای است که از هر یک از اعضا و دستگاه‌های بدن انتظار می‌رود که از جمله مهم‌ترین آن‌ها حواس پنج‌گانه‌ی انسان است. واژه‌ی عضو یا طرف عبارت است از جزئی از بدن مثل دست، پا، اندام و یا مجموعه‌ای از بافت‌های بدن یک موجود زنده‌ی پرسلولی که وظیفه‌ای مشترک را برعهده دارند. عضو در قانون مجازات اسلامی در مقابل نفس قرار دارد و به استناد مواد قانونی شامل مصادیق زیر است:

۱- عضو در مفهوم اخص آن یعنی بخشی از بافت‌های بدن انسان، مانند: قلب، اعصاب و دست

۲- حواس عضو، مانند: بینایی و شنوایی

۳- منافع عضو، مانند: انزال، قدرت تولید مثل، لذت مقاربت و حرکت دست جنایت بر منافع ملازمه با شکل عمل ارتكابی ندارد. به عبارت دیگر صدمه‌ی بر منافع و حواس گاهی از طریق ضرب و جرح بر عضو محقق می‌شود و گاهی بدون این که جرحی برعضوی وارد شود، عمل ارتكابی به زوال منفعت منتهی خواهد شد. متبادر از لفظ «جنایت» ارتكاب عمدی صدمه می‌باشد، که برای جانی هم مسئولیت مدنی و هم مسئولیت کیفری به دنبال دارد، اما در این پایان‌نامه ارتكاب خطایی و شبه عمد نیز بالتبع مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

ضرورت پژوهش و هدف:

در دنیای مدرن امروزی، همزمان با پیشرفت دانش بشری و کشفیات جدید در مورد بدن انسان و منافع آن، متأسفانه جنایات و شکنجه‌ها نیز اشکال متنوع و قبیح‌تری به‌خود گرفته است. این مسأله و همچنین نبود قوانین عادلانه برای مجازات این جانیان در کشورهای به اصطلاح طرفدار حقوق بشر مرا به پژوهش حول این موضوع ترغیب کرد.

پرسش های اصلی پژوهش:

- ۱- منافع اعضا شامل چه مواردی می شود؟ آیا منافع اعضای داخلی را هم در برمی گیرد؟
- ۲- آیا جنایت بر منافع واجد حیثیت عمومی جرم نیز می باشد؟
- ۳- هنگامی که با یک ضربه چند جنایت بر مجنی علیه وارد شود، آیا دیه ها و ارش ها با هم تداخل می کنند؟
- ۴- خسارت مازاد بر دیه یا ارش به مصدوم تعلق می گیرد؟
- ۵- آیا قاعدهی دیه ی اعضا (یکی و دوتایی) شامل منافع نیز می شود؟

فرضیه ها یا پاسخ های احتمالی پژوهش:

- ۱- منافع اعضای داخلی بدن نیز همچون منافع اعضای خارجی است و درزوال این منافع به وجوب دیه یا ارش حکم می شود.
- ۲- حسب مورد به جانی حبس نیز تعلق می گیرد.
- ۳- به نظرمی رسد قول به عدم تداخل دیات بهتر باشد.
- ۴- چنانچه هزینه های مازاد در حد ضرورت و متعارف بوده باشد، قابل مطالبه است.
- ۵- این قاعده فقط مربوط به اعضا است، و چنانچه دلیل خاصی برای منفعت زایل شده موجود باشد طبق آن عمل می شود و الا باید ارش پرداخت شود.

پیشینه ی پژوهش (کارهایی که تاکنون در این زمینه انجام گرفته است):

در مورد این موضوع در کتب عمومی فقهی و برخی کتب دیگر اشاره ای شده است از جمله:

گر جی، ابوالقاسم، دیات، با همکاری روشنعلی شکاری و حسین فریار، ویرایش محسن

صفری، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۲.

فیض، علیرضا، تطبیق در حقوق جزای عمومی، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۵.

عابدی، حسن (۱۳۴۱-)، پژوهشی در نقص عضوی و ارش، تهران، توران، ۱۳۸۶

صالحی، فاضل (۱۳۳۲ -)، *دیه یا مجازات مالی*، قم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۶.

بازگیر، یدالله (۱۳۳۳ -)، *قصاص عضو و دیه‌ی اعضا*، تهران، ققنوس، ۱۳۷۸
حاجی‌ده‌آبادی، احمد، *قواعد فقه دیات (حدود و تعزیرات، قصاص و دیات)*، قم،
پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۷

مقالات در رابطه با این موضوع:

حاجی‌ده‌آبادی، احمد، "قاعده‌ی دیه‌ی اعضا در فقه امامیه و اهل سنت"، *فقه و حقوق*،
سال اول، پاییز ۱۳۸۳، صص ۱۶۹ - ۱۳۷.

حیدری، عباسعلی، "ماهیت حقوقی دیات"، *فقه*، سال یازدهم، شماره‌ی ۴۰،
تابستان ۱۳۸۳، صص ۱۹۰ - ۱۶۵.

محمدی جورکویه، علی، "دیدگاه موافق تنصیف ارش مازاد بر ثلث دیه زنان"، *کتاب*
زنان، سال هشتم، شماره ۳۲، تابستان ۱۳۸۵، صص ۳۰ - ۴۰.

مرعشی شوشتری، محمد حسن (۱۳۱۶ - ۱۳۸۷)، "دیدگاه مخالف تنصیف ارش مازاد
بر ثلث دیه زنان"، *کتاب زنان*، سال هشتم، شماره ۳۲، تابستان ۱۳۸۵، صص ۱۴ - ۲۹.

هاشمی شاهرودی، محمود، "آنچه بزهکار افزون بر دیه باید بپردازد"، *فقه اهل بیت*،
شماره پنجم و ششم، ۱۳۷۵

در این پژوهش سعی شده با نگاهی جامع به بحث و همچنین بررسی تطبیقی فقه و
حقوق (که تاکنون انجام نشده است)، در حد امکان به روشن شدن موضوع کمک شود.

کاربردهای متصور از انجام این پژوهش

این پژوهش دیه‌ی منافع را به صورت تطبیقی بین فقه امامیه و حقوق ایران مورد بررسی قرار
می‌دهد که موجب جمع‌آوری کامل ادله و نگاه جزئی به مسأله خواهد شد و می‌توان با استفاده

از این نظریات به اصلاح قوانین کمک کرد، در نتیجه مورد استفاده‌ی پژوهشگران، وکلا و قضات دادگستری قرار خواهد گرفت.

جنبه‌ی جدید بودن و نوآوری طرح

نگاه تطبیقی و جامع به بحث، جمع‌آوری کامل ادله و بررسی جامع مصادیق از جمله نوآوری‌های بحث هستند.

روش انجام پژوهش:

تحلیلی و استدلالی و تطبیقی با به کارگیری متدولوژی رایج حوزوی و فقه استدلالی و حقوق جزا با تکیه بر اسناد مکتوب کتابخانه‌ای و دیجیتالی.

ساختار و بدنه‌ی اصلی پژوهش (فصل‌بندی اجمالی مباحث)

مقدمه

فصل اول: کلیات

مفاهیم و اصطلاحات (عضو، منافع اعضا، ارش، حکومت، صدمه‌ی عمدی، شبه عمد و خطائی)

فصل دوم: نظرات فقها در مورد جنایت بر منافع اعضای بدن و دلایل آنها

- جنایت بر عقل

- جنایت بر حواس پنجگانه‌ی بدن

- جنایت بر بقیه‌ی منافع

فصل سوم: مواد قانونی و آرای دیوان عالی در مورد جنایت بر منافع و تطبیق آن با نظر فقها

- تفاوت مسئولیت‌های ناشی از صدمه‌ی عمدی، شبه عمدی و خطائی در قانون مجازات

اسلامی

- جنایت بر منافع اعضای بدن در حقوق ایران و تطبیق آن با فقه

فصل چهارم : احکام دیه‌ی منافع

مبحث اول: خسارت مازاد بر دیه یا ارش

مبحث دوم: تداخل یا عدم تداخل دیات و ارش‌ها

مبحث سوم: تنصیف ارش جنایات وارده بر زن پس از رسیدن به ثلث

مبحث چهارم: بررسی قاعده‌ی دیه‌ی اعضا (یکی و دوتایی) در مورد منافع

مبحث پنجم: منازعه و تعیین دیه‌ی مصدومین

فصل اول :

کلیات و مفاهیم

(۱) جرم :

معنای لغوی :

جرم - به ضم جیم - به معنای گناه می‌باشد،^۱ اصل معنای آن قطع می‌باشد و مجرم را منقطع گویند به این جهت که از حق بریده و به سوی باطل گرایش پیدا کرده است.^۲

راغب در مفردات آورده است: "جرم و جریمه از جَرَم - به فتح جیم - گرفته شده که به معنی قطع کردن است و یا اصل معنی جَرَم، بریدن میوه از درخت است"^۳، و برای هر کسب و کار زشت و مکروه، استعاره شده است و به معنی وادار کردن بر کاری زشت نیز اطلاق شده، و در دو آیه‌ی ذیل (به قول طبرسی) در همین معنی به کار رفته است:^۴

« وَيَا قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمٌ لُوطٍ مِّنْكُمْ بِبَعِيدٍ »^۵

علامه طباطبایی این آیه را با توجه به معنی کسب و کار زشت، که برای جَرَم گفته شد، ترجمه و تفسیر کرده‌اند.^۶

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَا نُ قَوْمٍ عَلَىٰ آلَا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ »^۷

^۱ - مرتضی زبیدی، محمدین محمد، تاج العروس، ج ۱۶، ص ۱۰۱؛ جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح، ج ۵، ص ۱۸۸۵؛ شرتونی، سعید، اقرب الموارد، ج ۱، ص ۱۱۷؛ فتح الله، احمد، معجم الفاظ الفقه الجعفری، ص ۱۳۵

^۲ - طریحی، فخرالدین بن محمد، مجمع البحرین، ج ۱، ص ۳۶۴

^۳ - راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، ماده‌ی جرم

^۴ - طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، ج ۳، ص ۲۶۱.

^۵ - هود، ۸۹. و ای قوم من! دشمنی و مخالفت با من، سبب نشود که شما به همان سرنوشتی که قوم نوح یا قوم هود یا قوم صالح گرفتار شدند، گرفتار شوید! و قوم لوط از شما چندان دور نیست!

^۶ - طباطبائی، محمدحسین، تفسیر المیزان، ج ۱۰، ص ۳۹۰.

^۷ - مائده، ۸. ای کسانی که ایمان آورده‌اید! همواره برای خدا قیام کنید، و از روی عدالت، گواهی دهید!

دشمنی با جمعیتی، شما را به گناه و ترک عدالت نکشانند! عدالت کنید، که به پرهیزگاری نزدیکتر است! و از (معصیت) خدا پرهیزید، که از آنچه انجام می‌دهید، با خبر است!

معنای اصطلاحی :

در حقوق جزای عرفی: جرم دارای مفهوم ثابتی نیست و در رابطه با جوامع و مکتب‌های حقوقی و اجتماعی و حتی در رابطه با مذاهب و ادیان معانی مختلفی پیدا می‌کند.

گاروفالو (حقوقدان مشهور) جرم را چنین تعریف می‌کند: جرم عبارت است از عملی که خلاف نوعی از احساسات شرافتمندانه و خداپرستانه انجام شود.^۱

از نظر جامعه‌شناسان، جرم عملی است مخالف منافع اساسی جامعه، اعم از اینکه مورد عنایت قانونگذار قرار گرفته، یا نگرفته باشد.^۲

غالباً روی تعریف زیر که برای جرم آمده است تکیه می‌شود: جرم عبارت است از عملی که قانون، آنرا قدغن کرده یا ترک عملی که قانون آنرا لازم دانسته و بر آن عمل یا ترک، کیفری مقرر داشته است.^۳

در حقوق جزای عرفی، جرم بر سه قسم تقسیم شده است: الف) جنایت ب) جنحه ج) خلاف الف) جنایت: عبارتست از جرم بزرگ و سخت، و فعلی جنایت شمرده می‌شود که کیفر آن، اعدام یا زندان ابد، یا حبس جنایی درجه یک از ۳ تا ۱۵ سال، یا حبس جنایی درجه دو از ۲ تا ۱۰ سال باشد.

ب) جنحه: جرمی است که خطر آن از جنایت کمتر و کیفر آن سبک‌تر است، از قبیل حبس جنحه ای که حداکثر آن از سه سال تجاوز نمی‌کند، یا مبلغی جزای نقدی.

ج) خلاف: حداقل خطر را برای جامعه دارد، و مجازات آن سبک است، اعم از چند روز زندان یا جزای نقدی بسیار کمی.^۴

در حقوق ایران: هر فعل یا ترک فعل مخالف نهی الزامی قانونگذار که بر آن کیفر مترتب است، جرم نامیده می‌شود.^۵ برخی حقوقدانان نیز به کنش‌های مثبت یا منفی مخالف نظم

۱ - فیض، علیرضا، مقارنه و تطبیق در حقوق جزای عمومی اسلام، ج ۱، ص ۶۵.

۲ - معتمد، محمدعلی، حقوق جزای عمومی، ج ۱، ص ۱۲۵

۳ - فیض، علیرضا، تطبیق در حقوق جزای عمومی، ص ۶۰

۴ - فیض، علیرضا، مقارنه و تطبیق در حقوق جزای عمومی اسلام، ج ۱، صص ۶۸-۶۷

۵ - جعفری لنگرودی، محمدجعفر، مسبوط در ترمینولوژی حقوق، ج ۲، ص ۱۵۳۶

اجتماعی افراد در جامعه که به موجب قانون برای آن مجازات یا اقدامات تأمینی تعیین شده باشد، جرم می‌گویند.^۱

در اقوال فقها: جرم در کلام فقها دارای دو اصطلاح است:

۱- اصطلاح عام: که عبارتست از ارتکاب هر فعل حرام یا ترک واجبی که شارع آنرا ممنوع کرده و مرتکب آنرا مستحق کیفر دنیوی از جمله حدود، قصاص، تعزیر یا پرداخت دیه می‌داند.

۲- اصطلاح خاص: که از جنایت به نفس یا عضو تعبیر شده است و عبارتست از هر نوع صدمه و تجاوز ناحق نسبت به جسم و جان دیگری که مجازات آن قصاص نفس یا قصاص عضو یا پرداخت دیه یا ارش است.

حال به چند نمونه از کلام فقها در خصوص جرم و گناه اشاره می‌کنم:

۱- جرم عبارتست از امور ممنوع شرعی که خداوند بوسیله‌ی اجرای حد یا تعزیر، مردم را از ارتکاب آن باز می‌دارد.^۲

۲- جرم مترادف با جنایت است و آن عبارت است از کلیه جرایم و تعدیاتی که به نفس و اعضا صورت پذیرد.^۳

۳- جرم عبارت است از هر فعل یا ترک فعلی که شارع مقدس به حرمت آن تصریح کرده یا مجازاتی برای آن تعیین نموده باشد.^۴

۲) جنایت:

معنای لغوی:

جنایت در لغت به معنای ارتکاب گناه و جرم است و اعمالی است که انسان انجام می‌دهد از چیزهایی که موجب عقاب و قصاص در دنیا و آخرت است. و یا عبارت است از رساندن

^۱ - نوریها، رضا، زمینه‌ی حقوق جزای عمومی، ص ۵۰

^۲ - ماوردی، علی بن محمد، الاحکام السلطانیة، ص ۲۸۹

^۳ - فاضل مقداد، مقداد بن عبدالله، کنزالعرفان، ج ۲، ص ۳۵۳

^۴ - عوده، عبدالقادر، التشریح الجنایی الاسلامی، ص ۸۶